

บทที่ ๒

วรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย เสนอเป็น ๖ ส่วนคือ

๑. การศึกษาทางปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
๒. ความหมายของอุดมการณ์
๓. ความหมายของ เป้าประสงค์
๔. การวิเคราะห์เนื้อหา
๕. การพิสูจน์ความจริงของเนื้อหา
๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๖.๑ งานวิจัยทางเป้าประสงค์ของการศึกษา
 - ๖.๒ งานวิจัยทางเป้าประสงค์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การศึกษาทางปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การศึกษาทางปรัชญานั้น เป็นกิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์ในอันที่จะวิเคราะห์และนิยามปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ให้กระจ่างชัด ลักษณะที่เด่นชัดของการศึกษาทางปรัชญา คือการใช้ความคิดของมนุษย์ในการทำความเข้าใจชัดในสิ่งที่มนุษย์ยังคลางแคลงสงสัยและผลจากความศรัทธาย่อมนำไปสู่ความรู้ หรือข้อสรุปอย่างมีเหตุผล C.E.M. JOAD (วิทย์ วิศทเวทย์ แปล ๒๕๒๑ : ๔-๔) ได้ให้เหตุผลของการศึกษาทางปรัชญาไว้ว่า " เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น พวกเราบางคนต้องการเข้าใจโลกอันน่าอัศจรรย์และถ้าเป็นไปได้ก็ต้องการค้นหาจุดหมายปลายทางในชีวิตมนุษย์ของตัวเอง อะไรเป็นจุดหมายของชีวิต มนุษย์ควรจะดำรงชีวิตอย่างไร " เช่นเดียวกับกับ กิรติ บุญเจือ (อ้างถึงใน ไพฑูริย์ สินลารัตน์, บรรณาธิการ ๒๕๒๓ : ๔) ได้ให้เหตุผลที่ระบุดีขึ้นอีกว่า " เราเรียนปรัชญาเพื่อรู้สามอย่างคือ ๑. เพื่อรู้จักปัญหาที่ยังเป็นปัญหา ๒. เพื่อรู้คำตอบที่เป็นไปได้ ๓. เพื่อรู้จักเก็บส่วนดีของคำตอบเป็นหลักยึดเหนี่ยวของเรา " แต่แม้จะมีเหตุผลของการศึกษาทางปรัชญาเพียงใดก็ตาม เราก็มีอาจจะตอบให้ชัดเจนได้ว่าปรัชญาคืออะไร กิรติ บุญเจือ (อ้างใน ไพฑูริย์ สินลารัตน์,

บรรณาธิการ ๒๕๒๓ : ๗) ได้ให้ข้อสรุปว่า " ได้มีผู้พยายามกำหนดเนื้อหาของวิชาปรัชญา เพื่อสร้างนิยามขึ้นมามากมายแล้ว แต่ก็ยังไม่มีนิยามใด เป็นที่ยอมรับนิยามเดียวและโดยบทบาทที่แท้จริงแล้วความสำคัญของปรัชญา อยู่ที่วิธีการมากกว่าเนื้อหา โดยเฉพาะการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ ความรู้หรือปัญหาที่มีอยู่ และวิธีการทางปรัชญาจะไม่ให้ความรู้ใหม่ ๆ มิใช่การค้นพบความรู้ใหม่ ๆ แต่เป็นการมองความรู้หรือปัญหาในทัศนะใหม่ ๆ (Philip H. Phenix อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, บรรณาธิการ ๒๕๒๓ : ๑๔) ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการแสวงหาด้วยวิธีของปรัชญาการแสวงหาความกระจ่างชัด ความเข้าใจ ในเรื่องต่าง ๆ มักจะเริ่มต้นจากการวิพากษ์วิจารณ์ ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งสืบเนื่องมาจากระบบต่าง ๆ ในโครงสร้างของสังคม ฉะนั้น การวิพากษ์ วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมจึงเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ระบบต่าง ๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง การปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ซึ่งเป็นโครงสร้างของสังคม

ในประเทศไทยนั้น มักจะมีคำกล่าวที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, บรรณาธิการ ๒๕๒๓ : ๗๔) ประารณว่าเป็นข้อกล่าวหาในทำนองว่า " เหตุที่ทำให้การศึกษาของไทยล้มเหลวยุ่งเหยิงมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะ เรายังไม่มีปรัชญาการศึกษาของไทยเราเองเป็นรากฐาน" ในขณะที่เดียวกัน ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (๒๕๒๕ : ๓๓) ได้กล่าวถึงบทบาทของปรัชญาที่สัมพันธ์กับการศึกษาว่า " ปรัชญาชุดและถือปฏิบัติกันในการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ " ดังปรากฏว่า ได้มีการศึกษาค้นคว้า และผลิตเอกสารตำราทางวิชาปรัชญาการศึกษาไว้มากมายโดยแบ่งสาขาปรัชญาออกเป็น สำนักต่าง ๆ เช่น ปรัชญาเสรีนิยม ปรัชญาพัฒนาการนิยม เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันการศึกษานอกระบบโรงเรียนอันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดูกรมองเพียงในฐานะซึ่งเป็นแนวความคิดอันที่จะนำมาทบทวนมิติใหม่ ในเรื่องการศึกษาโดยพยายามลดการอิงอาศัยโรงเรียนตลอดไปเป็นการแสวงหาวิธีทางและเป็นความพยายามที่จะนำเอาการศึกษานอกระบบโรงเรียนมาใช้เป็นยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนา (เกียรติ พงษ์พาณิชย์ ๒๕๒๑ : ๒๐) ซึ่งแท้จริงแล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความแตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนโดยมีวิธีการให้การศึกษาที่แตกต่างไปจากวิธีที่ทุก ๆ สังคมเคยใช้มา (ปฐม นิคมานนท์ ๒๕๒๒ : ๔) นอกจากนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังเป็นเรื่องที่กว้าง และมีส่วนสัมพันธ์กับสถาบันอื่น ๆ ของสังคมประกอบกับเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่มีหน่วยงานจำนวนมากรับผิดชอบดำเนินการอยู่

และมีลักษณะยืดหยุ่นไปตามปัญหาและความต้องการของผู้เรียนในสภาพการต่าง ๆ (ยุ่นตา นพพูน ๒๕๒๗ : ๑๑-๑๒) และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ของปรัชญากับการศึกษานอกระบบ โรงเรียนนั้น ยังมิได้มีการกำหนดแนวทางชัดเจนนัก ส่วนมากจะไปสัมพันธ์กับปรัชญาสังคมและปรัชญาการเมืองเสียมากกว่า (ไพฑูริย์ ดินลาธน์ ๒๕๒๕ : ๓๓) ซึ่งโดยความแตกต่างของการศึกษา ปรัชญา การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาในระบบโรงเรียนดังกล่าวนี้ ควรจะได้มีการศึกษา ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เด่นชัด และแยกออกต่างหากจากปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียนอันจะเป็นการศึกษา เพื่อให้ปรัชญามีส่วนสัมพันธ์กับการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากยิ่งขึ้น

ไทยเหตุที่ปรัชญาไม่ใช่ตัวความรู้และไม่ได้เป็นแม่ตัวทิศทางของความรู้ ความรู้ ปรัชญาเป็นเพียงแต่ทิศทางที่จะลองดูความรู้ ซึ่งเรามีกันอยู่แล้ว (รัตนาน พุ่มไพศาล ๒๕๒๓ : ๒) การนำปรัชญามาสัมพันธ์กับการศึกษา ก็คือ การมองการศึกษาในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่มักปรัชญาสนใจ วิทย์ วิศทเวทย์ (๒๕๒๖ : ๑) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณา อยู่ ๒ ประเด็นหลักคือ ปัญหา เทคนิค และปัญหาอุดมการณ์

ปัญหาเทคนิค เป็นปัญหาเชิงปฏิบัติการ หมายความว่า เมื่อมีจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้แล้ว จะมีวิธีการในการดำเนินการ การปฏิบัติ การจัดการอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุผลตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้

ปัญหาอุดมการณ์นั้น มุ่งประเด็นไปที่จุดมุ่งหมาย หรือเป้าประสงค์ได้คาดหวังหรือปรารถนาให้กิจกรรมที่จะกระทำนั้น เป็นไปอย่างไร

ฉะนั้น จะเห็นว่าการมองปัญหาเพื่อศึกษาในเชิงของปรัชญานั้นสามารถจะศึกษาได้ในหลาย ๆ ประเด็น ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ในการให้แง่คิดหรือทัศนะใหม่เกี่ยวกับความรู้ที่จะศึกษา ทำให้ความรู้ที่ศึกษานั้น เผยแพร่กว้างขวางออกไป

ในส่วนของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งมุ่งไปสู่ประเด็นการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัย เพื่อทำความเข้าใจและกระจ่างชัดในเรื่องของการศึกษานอกระบบโรงเรียน รัตนาน พุ่มไพศาล (๒๕๒๓ : ๑๓) ได้แบ่งประเภทของคำถามทางปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ ๓ ประเภท ได้แก่

๑. คำถามที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีความจริง ได้แก่
 - ๑.๑ อะไรคือธรรมชาติของคน
 - ๑.๒ เรามีความเห็นเกี่ยวกับคนในแง่ผู้เรียน ผู้บริหารหรือในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์อย่างไร
 - ๑.๓ เรามีความเห็นเกี่ยวกับสังคมที่เราอยู่อย่างไร อนาคตคืออะไร
 - ๑.๔ สถานการณ์ของคนในสังคมจะปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ไหม
๒. คำถามที่เกี่ยวกับทฤษฎีของคุณธรรม
๓. คำถามที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีความรู้

ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางปรัชญาคือ อภิปรัชญา คุณวิทยา และญาณวิทยา

ฉะนั้น การศึกษาทางปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียนจึงมิได้เป็นเพียงศึกษาเพื่อรู้ตามกลุ่มปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งมีการรวบรวมไว้ เช่น ปรัชญาพัฒนาการนิยม ปรัชญาอัตถิภาวนิยม ปรัชญามนุษยนิยม เป็นต้น แต่การศึกษาทางปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียนในการวิจัยนี้ จึงเป็นการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจและกระจ่างชัดในเรื่องการศึกษาในระบบโรงเรียน

ความหมายของอุดมการณ์ทางสังคม

สังคมมนุษย์ที่จะรวมกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง ตั้งขึ้นเป็นบ้านเป็นเมือง เป็นประเทศได้นั้นย่อไ้จะต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวให้สังคมนั้น รวมกันอยู่ได้เป็นปึกแผ่นมั่นคง อยู่รอดปลอดภัยมีความสุข ความเจริญก้าวหน้าได้ สิ่งดังกล่าวอาจจะเป็นระเบียบแบบแผน กฎหมาย สถาบัน บุคคล ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด ความนิยมการกระทำที่เห็นว่าเมื่อกระทำประพฤติกฎปฏิบัติแล้ว จะทำให้สังคมนั้น เจริญและเป็นปึกแผ่น มั่นคง การประพฤติปฏิบัตินั้นต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมนั้นว่า เป็นสิ่งดีงาม (วิจิตร อวาทะกุล ๒๕๒๔ : ๓๐) และเจตน์จำนงของการรวมกันเป็นสังคมก็เพื่อที่จะให้คนในสังคมมีความสุขยิ่งขึ้นไป (ไกรฤทธิ ธีรคตยาตินันท์ ๒๕๒๒ : ๑๔-๑๕) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของสังคม ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์ของสังคม ไทยมีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช ๒๕๒๓ : ๑๐) คือ

๑. เพื่ออารักขาระบบและสถานภาพของสังคมไว้
๒. เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในตัวระบบ และการจัดระเบียบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง
๓. เพื่ออารักขาไว้ ซึ่งสภาพการใหม่ อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลง เช่นว่านั้น

ชยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๒๓ : ๕) ได้ให้ความหมาย อุดมการว่า อุดมการนั้นมีที่มาจากภาษาอังกฤษว่า Ideology ซึ่งเริ่มใช้กันเป็นครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศส (Ideologues) เดิมหมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิด ซึ่งเป็นแนวทางของการศึกษาปรัชญาประเภทหนึ่ง ต่อมาคำว่า อุดมการหรือ Ideology ด้นำมาใช้เพื่อกล่าวถึง ความเชื่อ ความคิดหรือแม้แต่ทัศนคติของคนกลุ่มหนึ่ง หรือชุมชนหนึ่ง ความเชื่อและความคิดดังกล่าวนี้อาจจะมีจำกัดอยู่แต่คนเพียงไม่กี่คน หรือหลายคนก็ได้ หรือเป็นความเชื่อที่ยึดถืออยู่ในสมัยหนึ่ง แต่ไม่มีอิทธิพลใน เวลาต่อมาก็ได้ อุดมการในความหมายนี้ กล่าวถึงในลักษณะของความหมายเบ็ดเสร็จ (Total conception of ideology) ซึ่งหมายถึง อุดมการของบุคคลและของชนชั้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน สมัยนั้น ๆ การศึกษาอุดมการเป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างทางปัญญาของบุคคลหรือของชนชั้น ในขณะที่อุดมการในลักษณะนี้จึงเป็นทฤษฎีที่แจกแจงแยกแยะความคิดและความเชื่อ อันมีแบบแผน ซึ่งมุ่งอธิบายสภาพการในสังคมทั้งที่เป็นมา ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตกาลที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน และที่จะเป็นในอนาคต อุดมการตามความหมายนี้เป็นตรรกวิทยาของแนวความคิดหนึ่ง ๆ ซึ่งอ้างว่าเป็นกฎแจจไขจักรวาล สามารถที่จะอธิบายไม่แต่เฉพาะสภาพการทางสังคม ในปัจจุบัน หากยังอธิบายเหตุการณ์ในอดีต และชี้ทิศทางของปรากฏการณ์ทางสังคมอันพึงมีในอนาคตอีกด้วย

อุดมการในความหมายที่สองคือ อุดมการที่มีความหมายเฉพาะราย เรียกว่า Particular conception of ideology ในความหมายนี้อุดมการเป็นเครื่องมือของการต่อสู้ทางการเมือง ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลสองฝ่ายที่มุ่งโต้แย้งหลักการและความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติของฝ่ายตรงข้าม โดยถือว่าอุดมการของอีกฝ่ายหนึ่งนั้นมีหลักฐานมาจากผลประโยชน์ทางสังคมของชนกลุ่มนั้น ตามความคิดนี้อุดมการเป็นเพียงฉาบหน้า หรือภาพลวงตาของสิ่งอื่นที่อำพรางอยู่สิ่งนั้นได้แก่ ผลประโยชน์อันแท้จริงของผู้สนับสนุน อุดมการ ซึ่งใช้อุดมการเป็นอุปกรณ์ในการแสวงหาอำนาจเป็นข้ออ้างที่จะทำ ทำการกดขี่ ชนกลุ่มอื่นเป็นเครื่องมือ

ในการพิทักษ์ ปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นนั้น

คาร์ล นาร์เก้ (ชโยนันต์ สมุทวณิช ๒๔๒๓ : ๘) เห็นว่าอุดมการณ์ที่กำหนดโดย
สภาพสังคม หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม

ชิววัฒน์ สถาอานันท์ (๒๔๒๑ : ๑๒๔-๑๓๓) กล่าวถึงอุดมการณ์ว่า เมื่อกล่าวถึงคำว่า
อุดมการณ์ เรากำลังพูดถึงสิ่งที่ เป็นนามธรรม (abstracts) คำอื่นเป็นนามธรรมนั้นมิใช่จะหาข้อยุติ
ในด้านคำนิยามได้โดยง่าย แต่เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ เราก็จำเป็นต้องหาคำจำกัดความว่า
อุดมการณ์ให้จงได้ ฯลฯ แต่ในเมื่อมนุษย์นั้นอยู่ในมิติแห่งเวลาถึงสามช่วงถึง อดีต ปัจจุบัน อนาคต
อุดมการณ์อันจะพึงมีควรเป็นสิ่งที่ครอบคลุมมิติแห่งเวลาดังกล่าวไว้ให้ครบ ในที่นี้จึงขอจำกัดความ
คำว่า อุดมการณ์ว่า คือสัจหรือความเชื่อทางสังคมที่อธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีต
สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตมิพพร้อมทั้งวิถีปฏิบัติสำหรับปัจจุบันและแนวทาง
ปฏิบัติให้บรรลุความมุ่งหวังในอนาคตซึ่งความหมายของชีวิต ความประพฤติ และสัมพันธ์ภาพระหว่าง
มนุษย์กับสังคมของตน

กรมกิจการพลเรือน กองทัพบก (๒๔๒๖ : ๑๔-๑๕) ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ของชาติโดย
ให้ความหมายว่า หมายถึง ระบบความคิดที่คนในชาติยึดถือเป็นส่วนรวม เพื่อการธำรงรักษา
สร้างสรรค์ชาติ และทุกคนในชาติมุ่งมั่นที่จะถือปฏิบัติร่วมกัน

กมล ทองธรรมชาติ (๒๔๒๕ : ๑) ได้ให้ความหมายของอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์จะ
ต้องมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- ๑. เป็นระบบความคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต และสังคม
- ๒. เป็นระบบความคิดหรือความเชื่อที่กลุ่มชนยอมรับว่าเป็นสิ่งถูกต้องดีงาม
- ๓. เป็นระบบความคิดหรือความเชื่อที่กลุ่มถือเอาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่าง
สม่ำเสมอ และเป็นสิ่งอ้างอิงเพื่อกระทำการร่วมกันในอันที่จะให้บรรลุถึงสภาพ
อันดีเลิศ

กมล สมวิเชียร (อ้างถึง ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ ๒๔๑๔ : ๒๑๒)
ได้ให้ความหมายของอุดมการณ์ว่า เป็นความคิดเกี่ยวกับชีวิต และสังคมอันมีลักษณะ เป็นแบบแผน
และเป็นที่ยึดถือของคนในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

อนุช อภาภิรม (อ้างถึง ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ ๒๔๑๕ : ๗)
ได้ให้ความหมายว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับคนและสังคมที่มีจุดมุ่งหมาย โดยมีหน่วยงานหนึ่งเป็นผู้
กระทำก่อให้เกิดสถาบันอันชอบธรรมขึ้น

การสัมมนาเรื่องอุดมการกับสังคมไทย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ ๒๕๑๕ : ๔๕) ได้สรุปข้อสัมมนาในเรื่องความหมายของอุดมการไว้ว่า ระบบความคิดที่มีแบบแผนก่อให้เกิดแรงคล้อยให้กระทำหรืองดเว้นการกระทำในอันที่จะให้ได้บรรลุถึง ซึ่งสภาพอันดีเลิศในขณะนั้น

ลิขิต ชีรดเวทิน (๒๕๑๑ : ๑๑๗) ได้ให้ความหมายของอุดมการว่า หมายถึงสัทธิทางการเมืองที่อธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีตสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต พร้อมทั้งให้ความหมายแก่ชีวิตแก่ความประพฤติ และความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อม และระบบสังคมทั้งมวล

อานนท์ อภาภิรม (๒๕๒๔ : ๑๑๔) ได้ให้ความหมายของอุดมการว่า เป็นข้อเรียกร้องให้คนยอมรับ และมีศรัทธา เพื่อให้เกิดความร่วมมือภายในกลุ่มของตนในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ได้ตั้ง เป้าหมายไว้และ เมื่อคนในกลุ่มใหญ่เกิดศรัทธาและมีความเชื่อในอุดมการว่าถูกต้องและเป็นความจริงก็จะมีการนำไปใช้ เป็นหลักในการปฏิบัติโดยทั่วไป

องค์การว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (อ้างถึง ใน อานนท์ อภาภิรม ๒๕๒๔ : ๑๑๔) ได้อธิบายถึงความหมายของอุดมการว่า ได้แก่รูปแบบของความเชื่อ และแนวความคิด (Concept) ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง รวมทั้งการประเมินค่าว่าดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ซึ่งจะมีส่วนช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น ทางการเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ

อุทัย หิรัญโต (๒๕๒๖ : ๑๑) ได้ให้ความหมายของอุดมการในสารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา ว่า หมายถึง ความคิดหรือความเชื่อของคนที่ยอมรับกัน เข้า เป็นระบบที่บุคคลยึดถือเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงอุดมการย่อมมีความหมายแสดงยกโดยปริยายซึ่งคุณค่า ความดีงามหรือการอันควรปฏิบัติในทางวิชาการถือว่า อุดมการเป็นความคิดหรือความเชื่อที่มีระเบียบแบบแผน มีแนวทางแน่นอน มีเหตุผล มีจุดหมายปลายทางและสามารถบรรลุถึงได้

Anthony Downs (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, แปล ๒๕๒๔ : ๔๔๔-๔๔๕) ได้ให้ความหมายของ อุดมการว่า หมายถึงภาพพจน์ทางถ้อยคำของสังคมที่ดีในส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวิถีทางสำคัญในการก่อรูปส่วนหนึ่งของสังคมนั้นด้วย

Louis Althusser (ภาณุจนา แก้วเทพ. แปล ๒๕๒๔ : ๑๗) ได้นิยาม
ความหมายของอุดมการว่า หมายถึงระบบของความคิด ระบบภาพของตัวแทน
ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติการทางสังคม

Talcott Parsons (อ้างถึง ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช ๒๕๑๖ : ๕) ได้ให้
ความหมายของอุดมการว่า เป็นระบบความคิดโดยทั่ว ๆ ไป ที่สมาชิกของชุมชนหนึ่งยึดมั่นร่วมกัน

Carl. J. Friedrich, Z.L. Brezinski (อ้างถึงใน
ชัยอนันต์ สมุทวณิช ๒๕๑๖ : ๗) ได้ให้ความหมายของอุดมการไว้ว่า แนวความคิดที่มีความคงเส้น
คงวา อันเกี่ยวกับวิธีการในทางปฏิบัติว่า ทำอย่างไรจึงจะ เปลี่ยนแปลงและปฏิรูปสังคมขึ้นใหม่
โดยมีการวิจารณ์สังคมที่เป็นกำลังอยู่ หรือที่เป็นมาแล้วในอดีตว่า มีความผิดพลาดไม่ด้อย่างไร
โดยละเอียด

จากความหมายของอุดมการต่าง ๆ นั้น ชัยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๒๓ : ๔) ได้สรุป
ประเด็นความหมายของอุดมการไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ความเชื่อที่ได้รับการยอมรับร่วมกันในชุมชน
๒. ความเชื่อนั้น จะต้องเกี่ยวกับ เรื่องที่มีความสำคัญต่อกลุ่ม
๓. ความเชื่อนั้น จะต้องเป็นความเชื่อที่คนหันเข้ามาและใช้เป็นแนวทางกำหนด
การประพฤติ ปฏิบัติตัวอย่างสม่ำเสมอและในหลาย ๆ โอกาส
๔. ความเชื่อนั้นต้องช่วยยึดเหนี่ยวคนในกลุ่มไว้ด้วยกัน หรือช่วยสนับสนุนหรือให้คนนำ
มาใช้เป็นข้ออ้างในการทำกิจการต่าง ๆ โดยความหมายดังกล่าว อุดมการจึงจะต้อง
เป็นความ เชื่อที่มุ่งอธิบายสภาพการที่เป็นมาแล้วในอดีต และสภาพการในปัจจุบันได้
อุดมการทางสังคมก็เช่นกันจะต้อง เป็นความเชื่อที่สามารถอธิบายสภาพความ เป็นไป
ในอดีต และสภาพการในปัจจุบันของสังคมได้

แต่อย่างไรก็ดี หากอุดมการเป็นเพียงความเชื่อถือร่วมกันของคนในสังคมเพียง
ประการเดียวก็ จะไม่มีความหมายใดเลยต่อสังคม ลักษณะของอุดมการจึงมีลักษณะที่เป็น เบ้าประสงค์
โดยต้องการปลูกให้คนรู้สำนึกถึงความสัมพันธ์ของเขา กับสภาพแวดล้อมอันก่อให้เกิดความปรารถนา
ที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นไปทางสังคม ที่เห็นพ้องต้องกันว่า ไม่เป็นที่พึงปรารถนา
จุดสำคัญของความสำเร็จของอุดมการในแง่ที่จะนำไปให้คนยอมรับในความเชื่อถือที่อยู่ในอุดมการนั้นได้
จึงน่าจะอยู่ที่การต่อสู้ระหว่างอุดมการใหม่กับความเชื่อดั้งเดิมของคนในสังคม

(ชัยอนันต์ สมุทวณิช ๒๕๒๓ : ๔๓)

ลักษณะของอุดมการณ์

ชยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๒๓ : ๗) ได้ให้ทัศนะในเรื่องลักษณะของอุดมการณ์ว่า อุดมการณ์เป็นความเชื่อโดยไม่จำเป็นว่าความเชื่อเป็นความจริงหรือ เป็นสิ่งจอมปลอมแต่ความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์จะต้องมีลักษณะพิเศษออกไป คือ

๑. ความเชื่อที่ได้รับการยอมรับร่วมกันในกลุ่มชน
๒. ความเชื่อจะต้องเกี่ยวกับเรื่องที่มีความสำคัญต่อกลุ่ม เช่น หลักเกณฑ์ในการประพฤติ ปฏิบัติตัว และดำเนินชีวิต
๓. ความเชื่อจะต้องเป็นความเชื่อที่คนหันเข้ามาและใช้เป็นแนวทางในการกำหนด การประพฤติ ปฏิบัติ ด้วอย่างสม่ำเสมอและในหลาย ๆ โอกาส
๔. ความเชื่อจะต้องช่วยยึดเหนี่ยวคนในกลุ่มไว้ด้วยกัน หรือช่วยสนับสนุนหรือให้คนนำมาใช้เป็นข้ออ้างในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

ชยวิวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๒๑ : ๑๒๔-๑๓๓) ได้เสนอลักษณะที่สำคัญของอุดมการณ์ไว้ว่า จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะต่อไปนี้

๑. ความเชื่อที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน เป็นกลุ่มชน โดยที่เป็นของชนทั่ว ๆ ไปไม่จำกัด ว่าเป็นทฤษฎีหรือ เป็นสิ่งที่คนมีความรู้เท่านั้นยึดถือ
๒. ความเชื่อจะต้องเกี่ยวกับเรื่องที่สำคัญต่อกลุ่ม เช่น เป็นวิถีชีวิตและแบบแผน ความประพฤติของประชาชน
๓. ความเชื่อจะต้องเป็นสิ่งที่คนหันเข้ายึดมั่น เป็นแนวทางดำเนินชีวิตอย่างสม่ำเสมอ และในหลายโอกาส
๔. ความเชื่อจะต้องช่วยยึดเหนี่ยวคนในกลุ่มไว้ด้วยกัน หรือช่วยสนับสนุนหรือให้คนนำมาใช้เป็นข้ออ้างอิงในการทำกิจการต่าง ๆ

กรมกิจการพลเรือน กองทัพบก (๒๕๒๖ : ๑๔-๑๕) ได้เสนอลักษณะสำคัญของอุดมการณ์คือ

๑. อุดมการณ์เป็นระบบความคิดหรือความเชื่อที่เกี่ยวกับชีวิต และสังคม
๒. อุดมการณ์เป็นระบบความคิดหรือความเชื่อที่กลุ่มยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม
๓. อุดมการณ์เป็นระบบความคิดหรือความเชื่อที่กลุ่มชน ถือเอาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตอย่างสม่ำเสมอ และเป็นสิ่งอ้างอิงเพื่อกระทำการร่วมกันในอันที่จะ ให้บรรลุถึงสภาพอันดีเลิศ

กมล ทองธรรมชาติ (๒๕๒๕ : ๕) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญ ๆ ของอุดมการไว้ว่า

๑. เป็นระบบความคิดที่มีสถาบันหลักในสังคมเป็นฐานรองรับหรือสามารถวางรูปความคิดเป็นทฤษฎี และปรัชญาทางสังคมได้
๒. เป็นระบบความคิดที่อธิบายถึงสภาพที่ดีในสังคมที่พึงรักษาและสภาพที่ไม่ดีในสังคมที่พึงขจัด ทั้งนี้เพื่อความเป็นธรรมต่อสังคมส่วนรวม
๓. เป็นระบบความคิดที่ตั้งอยู่บนหลักของเหตุผล และเป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้
๔. เป็นระบบความคิดที่อธิบายถึงวิธีการที่สมาชิกในสังคมพึงยึดถือและนำมาปฏิบัติเพื่อนำสังคมไปสู่ภาวะที่ดีเลิศในที่สุด
๕. เป็นระบบความคิดที่มีผู้นำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และก่อผลดีต่อสังคมอย่างเห็นชัด รวมทั้งสามารถทนต่อการทำลายของอุดมการณ์อื่น หรือตรงกันข้ามได้
๖. เป็นระบบความคิดที่สอดคล้องกับความรู้สึคนึกคิดและความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับได้ง่าย และเชื่อมั่นว่าระบบความคิดนั้นจะสามารถแก้ปัญหาของเขาได้

วัตถุประสงค์ของอุดมการ

ชยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๒๓ : ๑๑) ได้เสนอวัตถุประสงค์ของอุดมการว่า

๑. เพื่อธำรงรักษาระบบและสภาพการณ์เดิมของสังคมไว้
๒. เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในตัวระบบ และการจัดระเบียบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง
๓. เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสภาพการใหม่อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลง เช่นว่านั้น

ชยวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๒๑ : ๑๒๔-๑๓๓) ได้ให้ความเห็นในเรื่องวัตถุประสงค์

และคูประโยชน์ของอุดมการไว้ว่า

๑. มีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาระบบและสภาพการณ์เดิมของสังคมไว้ ซึ่งจะยังประโยชน์ในการให้สังคมคงอยู่ได้ เพราะมนุษย์นั้นมีความใคร่รู้และแสวงหาคำตอบของสิ่งต่าง ๆ เป็นอาตุแท้ของตน การที่อุดมการสามารถตอบปัญหาบางประการแก่มนุษย์ได้ ทำให้สังคมนั้น ๆ มีคำตอบให้แก่ปัญหาในด้านจิตใจหรือความยุติธรรมทางสังคม เป็นต้น

๒. อุดมการณ์วัตถุประสงค์ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบ และการจัดระเบียบทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งจะมีประโยชน์ในฐานะเป็นตัวทำให้สมาชิกในประชากรเมืองนั้นยอมรับและภักดีต่อระบบซึ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ดังกล่าว นั้นซึ่งเราอาจจะเรียกได้ว่า เป็นการ Legitimization of Social System
๓. อุดมการณ์เป้าหมายในการธำรงรักษาไว้ซึ่งสภาพการณ์ใหม่อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งมีประโยชน์ในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะระดม (Mobilize) คนและทรัพยากรมาเพื่อเป้าหมายทั้งในการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพการณ์ใหม่และพยุงรักษาสภาพการณ์ดังกล่าวไว้พร้อมกันด้วย

จากลักษณะความหมาย ลักษณะสำคัญและวัตถุประสงค์ของอุดมการณ์แล้ว พอจะสรุปได้ว่า อุดมการณ์ หมายถึง ความเชื่อของคนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ร่วมกัน โดยความเชื่อนั้นเกี่ยวกับเรื่องที่มีความชำนาญต่อกลุ่มเป็นหลักยึดถือ ประพฤติ ปฏิบัติ ให้คนในกลุ่มใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยสามารถธำรงรักษาไว้ซึ่งระบบและสภาพการณ์ของสังคมไว้ ตลอดจนเป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาให้เป็นไปในแนวทางที่ดีที่สุด อันเป็นความปรารถนาาร่วมกัน

ชนิดของอุดมการณ์

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๒๖ : ๑๒๔-๑๓๓) ได้แบ่งชนิดของอุดมการณ์ที่สำคัญไว้

๓ ประการคือ

๑. อุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในทางการเมืองทั้งในฐานะที่จะใช้เพื่อปกครองและยึดกลุ่มคนเข้าด้วยกันโดยชักจูงให้คนมาเสียสละ เพื่ออุดมการณ์นั้น ๆ รวมทั้งเพื่อขยายและรักษาอำนาจของรัฐบาลด้วยได้แก่ อุดมการณ์ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolut Monachy) อุดมการณ์เสรีนิยม (Liberalism) อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ (Communism) อุดมการณ์ประชาธิปไตย (Democracism) เป็นต้น
๒. อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งใกล้เคียงกับอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างมาก จนบางทีก็จัดรวมไปเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองด้วย เช่น อุดมการณ์ของระบบสังคมนิยม (Socialism) อุดมการณ์ของระบบทุนนิยม (Capitalism) เป็นต้น

๓. อุดมการณ์ทางสังคม ซึ่งอันที่จริงแล้ว สังคมหรือระบบสังคม(Social System) เป็นระบบใหญ่ที่รวมระบบย่อยต่าง ๆ เข้าไว้เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์ กับสภาพแวดล้อมและแบบแผนวิถีชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ อุดมการณ์ของศาสนาต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงอุดมการณ์ทางสังคมจะเห็นได้ว่า แท้จริงอุดมการณ์ทางสังคมก็เป็นเพียง ส่วนหนึ่งของชนิดของอุดมการณ์ที่ได้มีการจำแนกแจกแจงเอาไว้ โดยมีอุดมการณ์ทางสังคมจะแยก ออกมาอย่างเด่นชัดไปจากอุดมการณ์ทางการเมือง อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

การศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางสังคม จึงเป็นการศึกษา ค้นคว้าว่าสังคมได้แสดงให้เห็นว่า สังคมมีความคิด ความเชื่ออย่างมีระบบ แบบแผน ว่าสังคมมีเจตนาอย่างไรที่จะทำให้ สังคมนั้นดำเนินไปได้ โดยความคิด ความเชื่อนั้นเป็นแนวทางซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม และเป็นแนวประพฤติปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงสภาพการณ์อันพึงปรารถนาที่คนในสังคมต้องการให้มีเป็นขั้นในสังคมของตน ทั้งนี้อุดมการณ์ทางสังคมอาจปรากฏ ในรูปของแผน หรือแนวนโยบายของชาติ ซึ่งสามารถบรรลุผลได้ ตลอดจนความเชื่อ ความคิดของคนในสังคมซึ่งถือปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติและมีเจตคติจากรจะให้เกิดมีขึ้นในสังคมของตน

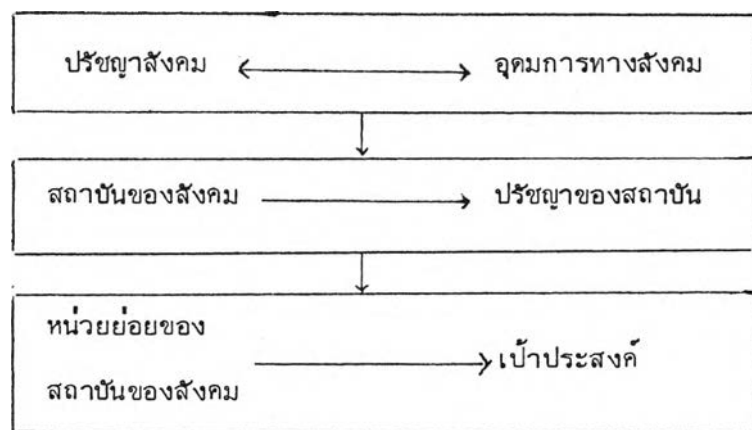
ความหมายของเป้าประสงค์

เป้าประสงค์เป็นคำที่มีความหมาย ไปในทำนองของการคาดหวัง เช่นเดียวกับ เรื่องของอุดมการณ์ แต่มีความชัดเจนในเชิงปฏิบัติมากกว่า กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๒๑ : ๑๔) ได้ให้ความหมายของคำว่า เป้าประสงค์ไว้ในประมวลศัพท์บัญญัติวิชาการศึกษาว่า เป้าประสงค์(Goal) อาจมีความหมายได้ทั้งรูปธรรม และนามธรรม คือวัตถุที่เป็นเป้าประสงค์ (รูปธรรม) หรือการบรรลุเป้าประสงค์ (นามธรรม) หรือทั้งสองอย่างรวมกัน คำนี้บางแห่งใช้ปนกับคำว่า จุดหมายหรือจุดมุ่งหมาย(Aim) ในกรณีที่เป้าประสงค์นั้นเป็นเป้าประสงค์ที่ไกลที่สุด และในขณะเดียวกัน สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ (ชนิดา รัชพลเมือง ๒๕๒๔ : ๖) ได้ขยายความของเป้าประสงค์ หรือเป้าหมาย (Goal) ว่าเป็นการใช้ให้เห็นความหวังอันได้รับการมอบ

คุณค่าคือกว่าภาพอนาคต อันเป็นความฝันอันสูงสุด อันได้แก่ ความปรารถนาสูงสุดที่ได้กำหนดไว้อย่างกว้างที่สุด แต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งหากจะได้พิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะเห็นความสัมพันธ์ของคำว่า เป้าประสงค์กับอุดมการณ์ที่ชัดเจนได้ เพราะว่า อุดมการณ์นั้นเป็นความเชื่ออย่างมีระบบที่ได้คาดหวังไว้อย่างสูงสุด ในขณะที่เป้าหมายมีลักษณะของการคาดหวังนั้นเฉพาะเจาะจงลงมา แต่ก็ยังคงเป็นความปรารถนาอันสูงสุดเช่นกัน และจะค่อย ๆ ชัดเจนขึ้นเมื่อได้มีการกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายในที่สุด

การศึกษาเรื่องเป้าหมายจึงเป็นการศึกษาในเรื่องความปรารถนาอันสูงสุดที่เป็นส่วนย่อยของอุดมการณ์ เช่น การศึกษาเป้าหมายขององค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม เพื่อมุ่งทำความเข้าใจ อุดมการณ์ของสังคมทั้งหมด

จากวรรณคดีที่เกี่ยวข้องในเรื่อง การศึกษาทางปรัชญาการศึกษาและปรัชญา การศึกษานอกระบบโรงเรียน, ความหมายของอุดมการณ์, ความหมายของเป้าหมาย ได้แสดงความสัมพันธ์ของเนื้อหาเป็นลำดับตามแผนผังดังนี้

จะเห็นได้ว่า อุดมการณ์ทางสังคมได้แสดงทิศทางของสังคมซึ่งสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันการศึกษาที่จะต้องจัดปรัชญาของสถาบันให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางสังคมและหากสถาบันของสังคมมีหน่วยย่อย เช่น การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นหน่วยย่อยของสถาบัน การศึกษาก็ย่อมจะต้องมี เป้าประสงค์ที่สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาและอุดมการณ์ทางสังคมด้วย

การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิธีการวิจัยประเภทหนึ่งที่ศึกษาระยะของ " สาร " ที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ เป็นการติดต่อสื่อสารที่สามารถแสดงได้ในรูปต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึง เอกสาร หนังสือต่าง ๆ ที่แสดงเจตนาของผู้เขียน เอกสาร เหล่านี้ถือเป็นตัวแทนของผู้เขียน มีวัตถุประสงค์ คำนิยมอย่างไร ทัศนคติอย่างไร การศึกษาจากเอกสารมีข้อเด่น ตรงที่เอกสาร เป็นสิ่งที่ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงง่ายเหมือนบุคคล

รูปแบบของการวิเคราะห์เนื้อหานั้น เริ่มมีพัฒนาการมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ แล้ว ขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิเคราะห์เนื้อหามีขั้นตอนกว้าง ๆ ดังนี้

๑. รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการค้นคว้า
๒. กำหนดสมมติฐาน หรือปัญหาที่ต้องการศึกษา
๓. วิเคราะห์ถ้อยคำในเรื่องที่จะศึกษา
๔. สรุปข้อค้นพบจากการวิเคราะห์

โดยวิธีการทำนองนี้ ได้มีความพยายามศึกษาที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะในขั้นของการวิเคราะห์เนื้อหา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วนิดา ไกรฤกษ์ (๒๕๒๖ : ๓๑) ได้เสนอแนวทางวิเคราะห์เนื้อหา ในวิชาด้านรัฐศาสตร์ โดยเสนอวิธีการของ Ole.R. Holsti ที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการสร้างนโยบายกับความเชื่อและการมองเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับโซเวียตรัสเซียของ อดีตรัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา สมัย ค.ศ. ๑๙๕๓-๑๙๕๔ โดยเริ่มจาก

๑. รวบรวมเอกสารในเรื่องที่ต้องการศึกษา
๒. ตั้งคำถาม สมมติฐานเพื่อเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการเลือกถ้อยคำหรือประโยค
๓. จัดลำดับน้ำหนักหรือค่าของถ้อยคำ
๔. คำนวณน้ำหนักของถ้อยคำ
๕. สรุปผลการคำนวณน้ำหนักของถ้อยคำในแต่ละกลุ่ม
๖. ศึกษาผลการคำนวณน้ำหนักของถ้อยคำ โดยพิจารณาวิวัฒนาการของความคิดที่ผู้
 เบื้องหลังถ้อยคำนั้น
๗. สรุปผลของการวิเคราะห์เนื้อหา

โดยลักษณะของการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งสองวิธี ผู้วิจัยได้เลือกวิธีการทั้งสองมาผสมผสานกัน เพื่อก่อให้เกิดความสมบูรณ์ของวิธีการ ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

๑. รวบรวมเอกสารในเรื่องที่ต้องการศึกษา
๒. หาลักษณะร่วมหรือเหมือนกันของถ้อยคำภาษาของเรื่องที่จะศึกษา แบ่งเป็นเรื่อง ๆ ไป
๓. ตั้งสมมติฐานในเรื่องที่จะศึกษา
๔. หาข้อมูลสนับสนุนสมมติฐาน
๕. สรุปข้อค้นพบจากการศึกษา
๖. ตีความและอธิบาย

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์นี้ เน้นที่การแยกเนื้อหาให้เป็นส่วนย่อย และวิธีการที่ส่วนย่อย ประกอบกันเป็นส่วนใหญ่ (อุทุมพร (ทองอุไทย) จามรมาน ๒๕๒๕ : ๓๔) ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่าในแต่ละเรื่องนั้นมีความสำคัญตรงไหน ส่วนย่อยนั้นมีความสัมพันธ์อย่างไรและประกอบกันเป็นส่วนใหญ่ โดยหลักการหรือทฤษฎีใดด้วย อันจะเป็นวิธีทางที่จะทำให้ทราบถึงเป้าหมายที่แท้จริงของเรื่องนั้น ๆ

การพิสูจน์ความจริงของเนื้อหา

เมื่อได้พิจารณาเอกสารโดยภาพรวมแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินการตรวจสอบความจริงของเนื้อหา ว่ามีความถูกต้อง น่าเชื่อถือได้เพียงใด ด้วยวิธีการทางปรัชญา ๒ ประการ คือ

๑. ตรรกวิธี
๒. อนุมานวิธี

๑. ตรรกวิธี เป็นการตรวจสอบความจริงของข้อความให้แน่นอนว่า ข้อความนั้นถูกหรือผิด เป็นจริง ไม่จริง โดยมีการยืนยันทั้งพยานหลักฐาน และ เหตุผล เพื่อให้ข้อความที่ได้รับการพิจารณานั้นถูกต้อง เป็นจริง คือไม่มีข้อใดโต้แย้งเกิดขึ้น กรณีในการตรวจสอบโดยตรรกวิธีนี้ ถือความสมเหตุสมผลกระบวนการของการตรวจสอบทางตรรกวิธีนี้สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

๑.๑ กำหนดแนวคิด คือการกำหนดความรู้โดยทั่วไป ซึ่งเกิดความคิดอย่างง่าย ๆ หรืออย่างซับซ้อนก็ได้ ซึ่งยังไม่ได้รับการพิสูจน์ยืนยันว่าเป็นจริง เป็นเท็จอย่างไร

๑.๒ การหาข้อเท็จจริง คือการหาพยานหลักฐานมายืนยันแนวคิดดังกล่าว ตลอดจนถึงการใช้เหตุผลมาประกอบการยืนยันข้อเท็จจริง หลักการในการพิจารณาข้อเท็จจริง คือ

๑.๒.๑ หลักการของสิ่งที่มีอยู่จริงแล้ว หรือ เป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว และต่อไปในอนาคตก็จะต้องยังคงเกิดอยู่ คือ เป็นความจริง

๑.๒.๒ หลักการที่มีอยู่จริง แต่มิได้เกิดมาแต่อดีต และในอนาคตก็ไม่แน่ว่าจะเป็นอยู่ในสภาพนี้ หากแต่ในปัจจุบันปรากฏจริงอยู่ เรียกว่า เป็นจริงในปัจจุบัน

๑.๒.๓ หลักความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงจะต้องมีความสอดคล้องกับธรรมชาติที่เป็นจริงของมันเอง

๑.๒.๔ หลักการรวมกลุ่มข้อเท็จจริง เป็นการรวมกลุ่มข้อเท็จจริง เข้าด้วยกัน หรือข้อความที่เหมือนกัน เข้าด้วยกัน ซึ่งสามารถพิสูจน์ความจริงได้จากหลักฐานที่มีอยู่

๑.๒.๕ หลักการพิจารณาข้อเท็จจริงจากเงื่อนไข ตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ความเชื่อถือได้ของข้อมูล คือ เหตุผลที่สามารถตอบได้ว่า อะไรคือสาเหตุที่ก่อให้เกิดสภาพการณ์นั้น ๆ สรุปก็คือ ความจริงสามารถพิสูจน์ได้จากความเชื่อว่าจะจริงอย่างสมเหตุสมผล

๑.๓ การหาหลักเกณฑ์เพื่ออธิบาย เมื่อมีการยืนยันข้อเท็จจริงของแนวคิดแล้ว การนำข้อความมาแสดงจะต้องได้รับการสนับสนุนให้สามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีหลักเกณฑ์ ซึ่งในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้หลักแหล่ง เหตุผล เป็นตัวอธิบายความจริงโดยหลักประสบการณ์ ซึ่งจะช่วยให้คลาดเคลื่อนได้ออกไป

หลักแห่ง เหตุผล เป็นการปรับปรุงการใช้ประสบการณ์เชิงประจักษ์ ให้มีความสมเหตุสมผลขึ้น ซึ่งจะใช้วิธีการ ๒ ประการคือ

๑.๓.๑ วิธีการอุปนัย (Inductive Method) คือการสรุปข้อความจากส่วนย่อยไปสู่ลักษณะสากล (เช่น ใช้กับการหาความจริงของการศึกษานอกระบบโรงเรียน, จุดมการณ์ทางสังคม เป็นต้น)

๑.๓.๒ วิธีการนิรนัย (Deductive Method) คือการสรุปข้อความที่มีลักษณะสากลไปอธิบายข้อความในส่วนย่อย (เช่น ใช้กับการอธิบายว่าสังคมกำหนดบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้อย่างไร บุคคลที่พึงประสงค์ของสังคม เมื่อได้รับบริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแล้ว มีลักษณะเป็นอย่างไร เป็นต้น)

กล่าวโดยสรุปก็คือ ผู้วิจัยใช้เหตุผลในการตีค่าข้อเท็จจริงตามกระบวนการดังนี้

- (๑) กฎเกณฑ์การใช้เหตุผล (๒) เหตุผลอยู่ในความคิด (๓) ความคิดแสดงออก โดยการใช้ภาษา
(๔) ภาษามีข้อความที่สนับสนุน (๕) การสนับสนุนเป็นการยืนยันข้อพิสูจน์ (๖) ข้อพิสูจน์สามารถทำได้
โดยวิธีอุปนัย และวิธี นิรนัย

๑.๔ ความรู้ที่ผ่านกระบวนการของตรรกวิธี เป็นความรู้ที่แท้จริง สามารถใช้อธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ เรียกว่าเป็น " ความรู้ในระดับปฏิบัติการ " (Operation Knowledge) คือสามารถนำความรู้นี้ไปวิเคราะห์ได้ในความหมายที่ว่า ความรู้ใดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะศึกษาและเราได้รู้มัน ความรู้ดังกล่าวจะอยู่ในลักษณะเป็นมโนทัศน์ (Concept) ของสิ่งที่จะศึกษาของเรา ถ้ายังได้ความรู้ในสิ่งที่จะศึกษาเพิ่มมากขึ้นเท่าใด มโนทัศน์ของเราต่อสิ่งนั้นก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น และมโนทัศน์ของสิ่งที่จะศึกษาจะสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อเราได้รู้ทุกสิ่งทุกอย่างของสิ่งที่เราจะศึกษาแล้ว

ความเป็นไปได้ของการวิเคราะห์ของตรรกวิธีในการวิจัยนี้ใช้หลักความเป็นไปได้เชิงตรรก (Logically possible) คือความเป็นไปได้ของข้อมูลที่ยืนยันความจริงโดยไม่มีข้อโต้แย้ง มีความสมเหตุสมผล ซึ่งในการวิจัยนี้จะเรียกสภาวะนี้ว่า " จินตณสภาพ " (Conceivability) ซึ่งเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการปรัชญา

๒. อนุมานวิธี (A Priori)

ในการพิสูจน์ความจริงของเนื้อหาเพื่อให้ได้ความรู้ในระดับปฏิบัติการซึ่งใช้วิธีการหลักคือ การใช้จินตณสภาพ เป็นข้อสรุปของความจริงของเนื้อหา ซึ่งอาจมีปัญหาในเรื่องของความจริงแน่แท้ เพราะเหตุว่า ความจริงโดยสมเหตุสมผล อาจมิใช่ความจริงแน่แท้ก็ได้ เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกใช้อุมานวิธีเป็นการถ่วงนกรองขั้นสุดท้าย

ความจริงอันแน่แท้ซึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาโดยจินตณสภาพ อาจเกิดได้ ๒ กรณีคือ เมื่อเราตรวจสอบดูแล้วรู้สึกว่าเป็นความจริงอันแน่แท้ที่เป็นเท็จไปได้ กรณีหนึ่งและถ้ามันเป็นเท็จอันแน่แท้ก็จะเป็นจริงไปไม่ได้ อีกกรณีหนึ่ง ความจริงที่พิจารณาโดยจินตณสภาพนั้นเป็นความจริงที่ปรากฏว่าเป็นจริง การปรากฏว่าเป็นจริงอาจจะเป็นจริงในเวลาใด สถานที่ใด แต่ถ้ากาลเวลาเปลี่ยน สถานที่เปลี่ยนอาจไม่ปรากฏว่าเป็นจริงก็ได้ คือ ในจักรวาลนี้ หรือที่ไหน ความจริงที่ปรากฏว่า

จริงอาจเป็นจริง หรือไม่จริงก็ได้ ซึ่งเป็นความไม่แน่นอน สิ่งที่จะยืนยันความจริงแท้แน่นอน เรียกว่า อนุมานวิธี (a priori) ซึ่งเป็นการยืนยันให้รู้แน่นว่า ไม่ว่า ที่ใด เมื่อใด ความจริงก็ยังคงเป็น ความจริงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ความรู้เชิงอนุมานวิธี เป็นสิ่งที่ได้รู้ก่อนจะมีความรู้จากประสบการณ์ และเพื่อป้องกันมิให้เกิดความคลาดเคลื่อนในอนุมานวิธี ผู้วิจัยจึงเลือกใช้อุมานวิธี เชิงสังเคราะห์นั้น ยึดถือเหตุผลเป็นหลักในการตัดสินความรู้อันจริงแท้ แน่นอน กล่าวโดยสรุปก็คือ ผู้วิจัย เชื่อในรากฐาน แห่งเหตุผลของความเชื่อเป็นหลัก มิได้เชื่อโดยอาศัยประจักษ์พยานเท่านั้น (บุษบา สันสมบูรณ์และคณะ ๒๕๒๓ : ๓/๔-๓/๑๐)

การพิสูจน์ความจริงของเนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งมีวิธีการ ๒ วิธีคือ ตรรกวิธี และอนุมานวิธี ผู้วิจัยจะพิจารณาโดยใช้ตรรกวิธีก่อน หากผลสรุปของตรรกวิธีสามารถยืนยัน ได้โดยไม่สงสัยเลย หรือมีความแน่นอนชัดเจน ก็จะผ่านวิธีการอนุมานไปเลย แต่ถ้าผลจากการ พิจารณาโดยตรรกวิธียังสงสัยเลย มีความไม่แน่นอนอยู่อีก ผู้วิจัยจะใช้อุมานวิธี เป็นผู้ตรวจสอบ ความจริง ความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

การตีความและการอธิบาย

เมื่อข้อมูลได้ฝ่ายการกลั่นกรองจากการพิจารณา เอกสาร และการพิสูจน์หาความจริงของ เนื้อหาแล้ว ข้อมูลที่ได้คือ " สารสนเทศ " ที่จะสามารถตีความหมายของข้อมูลและนำไปอธิบายสิ่ง ที่จะศึกษาได้อย่างมีเหตุมีผล มีการอ้างอิง ยืนยันอย่างถูกต้องและ เป็นไปได้

การตีความในการวิจัยนี้คือการอ้างอิงข้อความสารสนเทศที่ได้ค้นพบ เพื่อแสดงความหมาย ของถ้อยคำที่ปรากฏ แต่มิได้หมายความว่า ข้อความนั้นถูกต้องทั้งหมด แต่เพราะเหตุว่าในถ้อยคำนั้น มีเหตุผลที่สนับสนุนการตีความตามนัยของข้อมูล การอธิบายจากการตีความจึง เป็นไปตามหลักฐาน และ เหตุผลที่มีอยู่และในบางกรณีที่มีข้อมูลนั้น เสนอแนวทางที่แปลกออกไป ก็จะมาเสนอไว้ด้วย

การอธิบายในการวิจัยนี้ คือการตอบคำถามของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยข้อความ สารสนเทศมาค้นหาสรุปผล อย่างมีเหตุผลและหลักฐานที่มีอยู่ การอธิบายจะสมบูรณ์ได้ขึ้นอยู่กับ ความมากมายของสารสนเทศ และ เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ แต่อย่างไรก็ตามการอธิบายทางสังคมศาสตร์ เช่นการศึกษานั้นจะมีความสมบูรณ์ได้ยาก ฉะนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงถือว่า ข้อมูลเท่าที่มีอยู่ในแหล่ง ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ เป็นข้อมูลที่มีอยู่จริง ทั้งหลักฐานและ เหตุผล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. งานวิจัยทางการศึกษาไทย การวิจัยทางปรัชญาการศึกษาไทยที่ปรากฏอยู่ในแหล่งข้อมูล ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีจำนวน ๓๓ เรื่อง ดังแสดงได้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนงานวิจัยทางปรัชญาการศึกษาไทย

ที่	สถาบันและมหาวิทยาลัย	ภาควิชา	ปี พ.ศ.	จำนวน	
		สาขาวิชา			
๑	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ	-	๒๕๒๔	๑	
			๒๕๒๖	๓	
๒	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	การศึกษา	๒๕๑๒	๑	
			๒๕๑๖	๑	
			๒๕๒๒	๑	
			๒๕๒๓	๑	
			๒๕๒๔	๑	
			๒๕๑๖	๑	
			๒๕๒๑	๑	
๓	มหาวิทยาลัยศิลปากร	การศึกษา	๒๕๑๔	๑	
			ผู้ใหญ่และ		
			การศึกษา	๒๕๒๔	๑
			ต่อ เนื่อง	๒๕๒๖	๑

ที่	สถาบันและมหาวิทยาลัย	ภาควิชา	ปี พ.ศ.	จำนวน
		สาขาวิชา		
๔	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	ปรัชญา	๒๕๒๐	๑
		ประวัติศาสตร์	๒๕๒๐	๑
			๒๕๒๒	๑
			๒๕๒๔	๑
	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ต่อ)	การปกครอง	๒๕๑๓	๑
			๒๕๑๗	๑
		สังคมสงเคราะห์	๒๕๒๒	๑
			ประณตศึกษา	๒๕๒๓
		วิจัยการศึกษา	๒๕๒๔	๑
			๒๕๒๗	๑
		บริหารการศึกษา	๒๕๑๓	๑
			๒๕๑๖	๑
			๒๕๑๘	
			๒๕๒๐	๑
			๒๕๒๓	๑
			๒๕๒๔	๑
๕	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	รัฐประศาสน- ศาสตร์	๒๕๐๘	๑
			<u>รวม</u>	๓๓

จากความพยายามที่จะศึกษาริชาทางปรัชญาการศึกษาในสถาบันการศึกษาของชาติ
จากตารางที่ ๑ ทำให้สรุปภาพกว้าง ๆ ของการศึกษาทางปรัชญาการศึกษาของไทยไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการ เฉพาะกิจ เรื่อง
 ประชญาและนโยบายการศึกษาในคณะกรรมการ เงินทุน เพื่อพัฒนาสังคมศาสตร์ที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษา
 (พสศ.) ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เพื่อศึกษารวบรวมงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่ เกี่ยวข้อง
 กับประชญาและนโยบายการศึกษาของชาติ ซึ่งผลสรุปจากการศึกษา พบว่ายังไม่มียงานวิจัยใดที่กล่าวถึง
 ประชญาการศึกษาไทย ไว้อย่างชัดเจนต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ก็ได้มอบหมายให้โครงการพัฒนาสังคม
 ศาสตร์ที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษาทำการวิจัยเกี่ยวกับประชญาของไทยขึ้น ๓ เรื่อง ได้แก่ " ประชญาการ
 ศึกษาไทย ๒๕๑๑-๒๕๗๕ โดย ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ " แนวความคิดทางการศึกษาไทย "
 ๒๕๑๑-๒๕๗๕ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ " การเมืองกับการศึกษาของไทย โดย
 ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก " การศึกษาวิจัยดังกล่าวเป็นเพียงการศึกษาไทยในยุคปัจจุบันอย่างชัดเจน
 และงานของศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ก็เน้นไปทางอิทธิพลของการเมืองที่มีต่อการศึกษา ซึ่งยัง
 มิได้เสนอภาพที่ชัดเจนของประชญาการศึกษาของไทยในปัจจุบัน เท่าใดนัก

ในส่วนของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ได้ทำการศึกษารวบรวมงานวิจัยทางประชญาการศึกษาไว้หลายเรื่อง
 ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มของการศึกษาวิจัยออกเป็น

๑. งานด้านนโยบายของการศึกษา ได้แก่ งานวิจัยของ วุฒิชัย มูลศิลป์ ได้ศึกษาเรื่อง
 " นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"
 ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ งานวิจัยของ มนูญ ลาขโรจน์ เรื่อง " นโยบายการจัดการศึกษา
 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ งานวิจัยของจรรยา
 แสนจิตต์ เรื่อง " นโยบายการจัดการอาชีวศึกษาของไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๑-
 ๒๕๗๕ " ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ งานวิจัยของเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ เรื่อง "การปฏิวัติ
 พ.ศ. ๒๔๗๕ กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการปกครองของประเทศไทย "
 ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ งานวิจัยของ พาชื่น สุขคำนิ่ง เรื่อง "ความสำคัญของการศึกษา
 ของพระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐
 งานวิจัยของ ระลึก ธาณี เรื่อง "นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย
 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๐๓) ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒
 งานวิจัยของ เรืองชัย จงสงวน เรื่อง " กระทบมหาดไทยกับการศึกษา

ประชากรศึกษา หน้าที่บทบาทและปัญหา" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ งานวิจัยของ
ละอองทอง ชัมรินทร์รัตน เรื่อง " การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๔" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ งานวิจัยของ วันทนา เลิศสินไทย
เรื่อง "นโยบายการจัดการศึกษาและการขยายการศึกษาภาคบังคับของประเทศไทย
พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๒๐" ใน พ.ศ. ๒๕๒๓

งานวิจัยทั้ง ๔ เรื่องดังกล่าวได้กล่าวถึง แนวนโยบายในการจัดการศึกษาของประเทศไทย
ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งภาพกว้างและในรายละเอียดแต่ละเรื่อง ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของสังคมโดยเฉพาะรัฐ
และการเมืองที่มีต่อการจัดการศึกษา แต่กระนั้นก็ตามงานวิจัยในกลุ่มนี้ก็ได้อ้างถึงปรัชญาการศึกษาของไทย
อย่างชัดเจนและค่อนข้างเน้นหนักไปในทางประวัติศาสตร์เสียมากกว่าที่จะกล่าวถึงยุคปัจจุบันแม้ใน
สมัยที่มีการทำวิจัยของผู้วิจัยเองก็ตาม

๒. งานด้านสภาพทางการศึกษาได้แก่ งานวิจัยของ วารุณี โอสถารมย์ เรื่อง
"การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๔" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ งานวิจัยของ
จารุวรรณ ไวยเจตน์ เรื่อง "การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ ๑๐ ปีก่อน
พ.ศ. ๒๔๗๔ (พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๗๔) ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ งานวิจัยของ อาคม ใจแก้ว
เรื่อง "การศึกษาผู้ใหญ่สำหรับผู้ใช้แรงงาน : ศึกษากรณีการจัดสวัสดิการใน
โรงงานอุตสาหกรรม" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒

งานวิจัยทั้ง ๓ เรื่องนี้ กล่าวถึงสภาพโดยทั่วไปทางการศึกษา โดยกล่าวถึงลักษณะ
และวิธีการ ซึ่งก็ยังกล่าวในภาพกว้าง ๆ และเน้นทางประวัติศาสตร์ ยกเว้นงานของ
อาคม ใจแก้ว แต่กระนั้นก็มีได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะปรัชญาของการจัด
การศึกษาในเรื่องที่ผู้วิจัยศึกษาอยู่

๓. งานด้านการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการศึกษา ได้แก่ งานวิจัยของบุญธรรม อินทร์จันทร์
เรื่อง "การปฏิรูปการมัธยมศึกษาในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. ๒๔๓๔ ถึง
๒๔๗๔" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ งานวิจัยของ สัตตา สุวรรณกุล เรื่อง "การพัฒนา
หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในประเทศไทย" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔

งานวิจัยของ ณรงค์ศักดิ์ กุลจินต์ เรื่อง "การบริหารการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด" ใน ปี พ.ศ. ๒๕๒๔

งานวิจัยทั้ง ๓ เรื่องนี้ กล่าวถึงการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติโดยพยายามที่จะชี้ให้เห็นแนวคิดปรัชญาของการจัดการศึกษาอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่ชัดเจนนัก

๔. งานด้านพัฒนาการและประวัติการจัดการศึกษา ได้แก่ งานวิจัย ของจักรพันธ์ พูลพัฒน์ เรื่อง "พัฒนาการของการบริหารการศึกษาไทย" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ งานวิจัยของ ธวัช ชะลุ่ม เรื่อง "พัฒนาการอาชีวศูในประเทศไทย" ในปี พ.ศ.๒๕๒๐ งานวิจัยของ ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ เรื่อง "พัฒนาการของมหาวิทยาลัยไทย" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ งานวิจัยของ วีราวุฒิ จิตผิงงาม เรื่อง "พัฒนาของการนิเทศการศึกษาในไทย" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ งานวิจัยของ ณรงค์ อนันตรังสี เรื่อง " การบริหารงานการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย" ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ งานวิจัยของ วีระชัย มีชอบธรรม เรื่อง "การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่แบบ เบ็ด เสร็จในประเทศไทย" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ งานวิจัยของ จาริก อายะวงศ์ เรื่อง "พัฒนาการศึกษาในระบบโรงเรียนในประเทศไทย" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ งานวิจัยของ วีราภา รัตนสิริ เรื่อง "การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.๒๕๒๔ งานวิจัยของ อาณินท์ ธรรมมิรัตน์ เรื่อง " การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๐๓" ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ งานวิจัยของ ปราณีต ชัมพรสินธุ์ เรื่อง "วิวัฒนาการของการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในประเทศไทย " ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓

งานวิจัย ๑๑ เรื่องนี้ กล่าวถึงพัฒนาการและประวัติของการจัดการศึกษาไทยโดยพยายามชี้ให้เห็นแนวทางคิด ปรัชญา ของการจัดการศึกษาในเรื่องที่ได้ศึกษารวียงเพื่อโยงมาสู่สภาพการจัดการศึกษาในเรื่องที่ศึกษารวียง แม้กระนั้นก็ได้ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดเท่าที่ควรในเรื่องของปรัชญาการศึกษา

๔. งานวิจัยด้านแนวโน้มในการจัดการศึกษาเท่าที่ศึกษาค้นคว้า พงงานของ พงษ์สิทธิ์ สำลี เพียงงานเดียวที่ศึกษาเรื่อง "แนวโน้มของการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ของประเทศไทยในอนาคต" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นปรัชญาการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่เป็นการพยากรณ์แนวโน้มในอนาคต ซึ่งมีได้กล่าวชัดในเรื่อง ปรัชญาการศึกษา เพราะได้เน้นหนักไปในเรื่องสภาพการจัดการศึกษาในอนาคตเสียมากกว่า งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งของ อุ๋นตา นพคุณ และคณะได้ศึกษาเรื่อง "คุณลักษณะของประชากรในกรุงเทพมหานคร ตามเป้าหมายทางการศึกษา : สภาพปัจจุบันและแนวโน้มในปี พ.ศ. ๒๕๒๗" ก็เป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นแนวความคิดทางปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยเฉพาะเรื่อง คิด เป็นให้เด่นชัดขึ้น แม้กระนั้นก็ยังมิได้ชี้แจงอย่างละเอียดอย่าง เฉพาะเจาะจงในเรื่องปรัชญาการศึกษา หากแต่เสนอแนวทางจุดมุ่งหมายของระบบโรงเรียน งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งของ วิจิตร เกิดวิเศษ ในเรื่อง "ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งใกล้เคียงกับการแสดงถึงแนวโน้มของปรัชญาการศึกษาแต่ก็เป็นการพยายามที่จะอธิบายเพื่อยืนยันเท่านั้นองว่า ปรัชญาการศึกษาของไทยมีลักษณะไปทางปรัชญาพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งเป็น พุทธศาสนาในนิกายที่ถือปฏิบัติอยู่ในประเทศไทยมาช้านาน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีอาจจะรับได้ว่า แนวความคิดจากการวิจัยดังกล่าวเป็นปรัชญาการศึกษาของไทย ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าแม้จะมีความพยายามที่จะศึกษาริวิจัยทางปรัชญาการศึกษาของไทยอยู่จำนวนมากพอควรก็ตาม ก็ยังไม่อาจจะระบุชัดลงได้ว่ามีความเป็น เอกลักษณะของปรัชญาการศึกษาของไทยอยู่

๒. งานวิจัยทางปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่างานวิจัยทางปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทย มีในสถาบันการศึกษา ๓ แห่ง คือ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังแสดงได้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนการศึกษาริวิจัยทางปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ที่	สถาบันการศึกษามหาวิทยาลัย	สาขาวิชา/ภาควิชา	ปีพ.ศ.	จำนวน
๑	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	รัฐประศาสนศาสตร์	๒๕๐๘	๑
๒	มหาวิทยาลัยศิลปากร	การศึกษาผู้ใหญ่และ การศึกษาต่อเนื่อง	๒๕๑๔	๑
			๒๕๒๔	๑
			๒๕๒๖	๑
๓	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	สังคมสงเคราะห์ บริหารการศึกษา วิจัยการศึกษา	๒๕๒๒	๑
			๒๕๒๓	๑
			๒๕๒๔	๑
			๒๕๒๔	๑
			๒๕๒๗	๑
			รวม	๔

งานวิจัยทั้ง ๔ เรื่องในตารางมีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

- งานวิจัยของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้แก่ งานของ
ผรงค์ อนันตรังสี เรื่อง "การบริหารงานการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทย "
เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้ศึกษาการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ของกองการ
ศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในระหว่าง พ.ศ.๒๔๙๐-
๒๕๐๔ โดยศึกษาหน้าที่ของรัฐด้านการศึกษาผู้ใหญ่สภาพการศึกษาของประชากร
ความหมายและความสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่

๒. งานวิจัยของมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้แก่

- ๒.๑ งานของ วีระชัย มีชอบธรรม เรื่อง "การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จในประเทศไทย" เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ศึกษาความเป็นมาของการแก้ไข การไม่รู้หนังสือในประเทศไทย ตั้งแต่เริ่มจนมีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ขึ้นโดยศึกษาพัฒนาการของการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จในระหว่าง ปีพ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๑๔ เฉพาะเรื่อง ปรชญาความมุ่งหมายหลักสูตร แบบเรียน คู่มือครู วิธี ดำเนินงานการติดตามผลและการประเมินผลโครงการ รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มในอนาคต
- ๒.๒ งานของ จีราภา รัตนสิริ เรื่อง "การพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๒๓" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ศึกษาพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ สาเหตุหรือปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาโครงการศึกษาผู้ใหญ่ โดยเน้นด้านปรชญาและจุดมุ่งหมายหลักสูตร และวิธีดำเนินการ
- ๒.๓ งานของ อาณินท์ ธรรมมิมิรัตน์ เรื่อง "การพัฒนาการทางการศึกษาผู้ใหญ่ ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๕๐๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้ศึกษา ในทำนองเดียวกันกับของ จีราภา รัตนสิริ แตกต่างกันในช่วงระยะเวลาของการ ศึกษาเท่านั้น

๓. งานของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่

- ๓.๑ งานของ อาคม ใจแก้ว เรื่อง "การศึกษาผู้ใหญ่สำหรับผู้ใช้แรงงาน : ศึกษากรณีการจัดสวัสดิการในโรงงาน อุตสาหกรรม" ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้ศึกษาความเป็นมาของโรงเรียนในโรงงานของประเทศไทย ลักษณะทั่วไป ปัญหาอุปสรรค ความต้องการของผู้ใช้แรงงาน รวมทั้งทัศนคติของผู้ใช้แรงงาน นายจ้างและครูที่มีต่อการเรียนในโรงเรียน
- ๓.๒ งานของ จารึก อายะวงศ์ เรื่อง "พัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย" เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้ศึกษาพัฒนาการของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน แนวคิดวิธีการดำเนินงาน

- ๓.๓ งานของ ณรงค์ศักดิ์ กุลจินต์ เรื่อง "การบริหารการศึกษาของศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียนจังหวัด" เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ศึกษาถึงนโยบายในการจัด
ดำเนินงาน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด การดำเนินงาน โครงสร้าง
การปฏิบัติงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด
- ๓.๔ งานของ พงศ์สิริ สำลี เรื่อง "แนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ของประเทศไทยในอนาคต" เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ศึกษาปรัชญา นโยบาย
วิธีการดำเนินงาน รูปแบบการจัดการศึกษาการประเมินผลของการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนในอนาคต
- ๓.๕ งานของ อุ่นตา นพคุณ และคณะ เรื่อง "คุณลักษณะของประชากรใน
กรุงเทพมหานคร ตามเป้าหมายทางการศึกษา : สภาพของปัจจุบันและ
แนวโน้ม" เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๕๒๗ ได้ศึกษาแนวคิด จุดมุ่งหมาย และ เทคนิค เกี่ยว
กับเรื่องคิดเป็น อันเป็นลักษณะทางปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

จากงานวิจัยทั้ง ๔ เรื่องดังกล่าวมานั้น แม้จะมีได้มุ่งศึกษารวิจัยเพื่อแสวงหาปรัชญาการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนในปัจจุบันอย่างจริงจัง แต่ก็ เป็นความพยายามที่จะกล่าวถึงปรัชญาการศึกษานอก
ระบบโรงเรียน แม้จะไม่ชัดเจนนักก็ตามและยังไม่สามารถแยกปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนใน
อดีตออกจากปัจจุบันให้ชัดเจน และข้ามเลยไปสู่แนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนใน
อนาคต ดังเช่น งานของพงศ์สิริ สำลี เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ยังมีสภาพเช่นเดียวกับการศึกษา
วิจัยทางปรัชญาการศึกษาทั่วไปของไทยอยู่นั่นเอง ทั้งที่การศึกษานอกระบบโรงเรียน เริ่มมีบทบาทมากขึ้น
ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) เป็นต้นมา ซึ่งควรจะ
ได้มีการให้ความสนใจและศึกษารวิจัยให้ชัดเจนขึ้น